

Received / Geliş
01.12.2019

Article History
Accepted / Kabul
25.12.2019

Available Online / Yayınlanma
25.12.2019

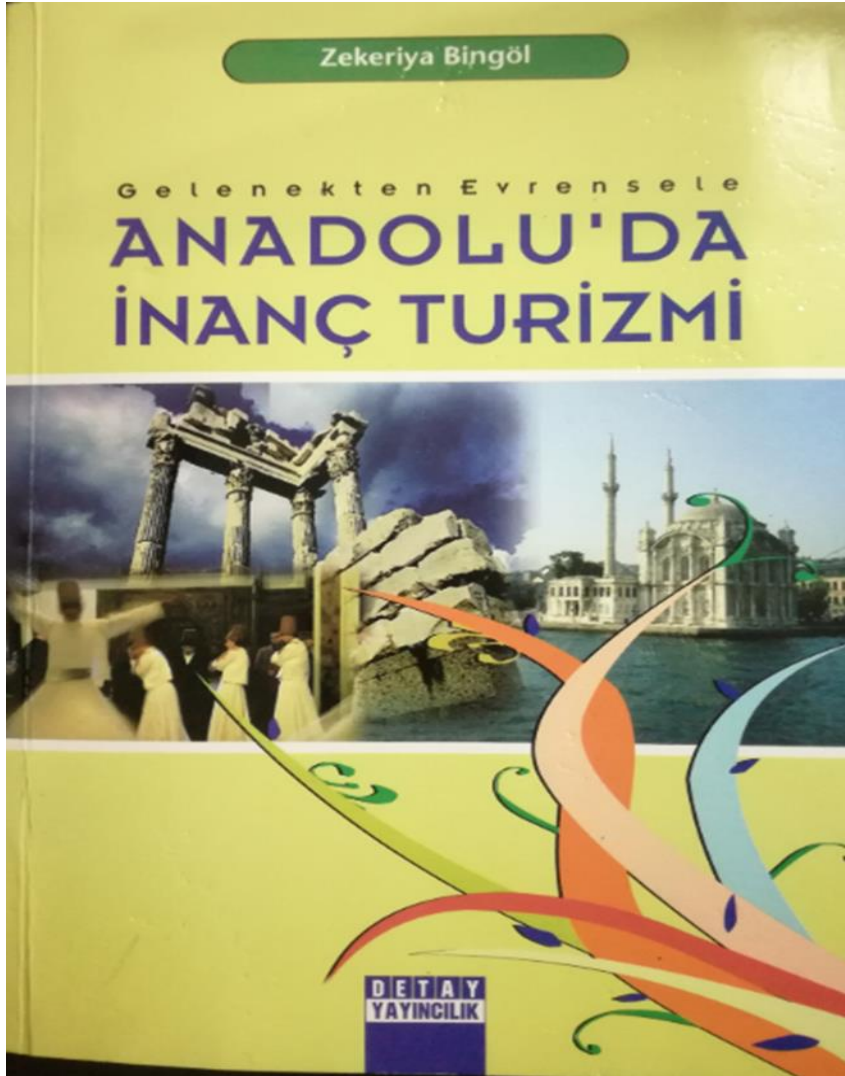
BOOK IDENTIFICATION

FROM TRADITION TO UNIVERSAL: FAITH TOURISM IN ANATOLIA

KİTAP TANITIMI¹

Bingöl, Zekeriya (2007) *Gelenekten Evrensele Anadolu'da İnanç Turizmi*, Ankara: Detay Yayıncılık, ISBN: 978-9944-223-02-7, 588 sayfa

Özlem AYDOĞDU ATASOY²

¹ Bu kitap tanıtım yazısı Özlem Aydoğdu Atasoy tarafından yazılmıştır.

² Öğr. Gör., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Erdek Meslek Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Programı, oatasoy@bandirma.edu.tr

Din, insanlığın varoluşuyla birlikte ortaya çıkan bir olgudur. İnsanlar, tarih boyunca kendilerini koruduğuna inandıkları, mutlu olacakları, huzur bulacakları, psikolojik tatmin ve sosyal yönden de doyum sağlayacakları manevi değerlere yönelmişlerdir. Bunlara örnek olarak su, ateş, güneş, ay, put gibi varlıklar; inek, aslan, fil, at gibi hayvanlar; hançer, kılıç, miğfer, silah gibi nesnelere; tek tanrılı dinler ve bu dinlerin savunucuları verilebilir. İnsanlar yerleşik hayata geçerek toplu olarak yaşamaya başladıklarında aynı zamanda bir dine (inanca) ait olma ihtiyacı hissederek buldukları coğrafyanın kendilerince en güçlü gördüklerini kendilerine ilah olarak seçmişlerdir. İnsanlık tarihine bakıldığında inançları olmayan toplumlara neredeyse hiç rastlanmamıştır çünkü insanlar dinin kendilerini kötülüklerden, olumsuzluklardan koruduğuna inanırlar, diğer bir deyişle dinden medet umarlar. Bu nedenle tarihsel süreç içerisinde doğal olarak pek çok değişik din ve inanç grupları ortaya çıkmıştır. Ancak insanlar, göçler, ekonomik nedenler, doğal afetler, savaşlar gibi zorunlu nedenlerle buldukları coğrafyalardan ayrılarak farklı coğrafyalarda yurt edinmişlerdir. Bu yer değiştirme sırasında da din ile ilgili taşıyabildiklerini mümkün olduğunca taşımışlar ancak özellikle maddi (somut) bazı değerleri eski yurtlarında bırakmak zorunda kalmışlardır. Bir zaman sonra bu değerleri görme isteği bir bakıma inanç turizminin de temellerini atmıştır.

Turizm kitaplarında insanları seyahate yönelten nedenlerden birisi de *din* olarak geçmektedir. İnanç turizminin ortaya çıkış nedeninin, insanların inandığı dinin coğrafya olarak doğduğu veya yayıldığı yerler, mekânlar ile dini liderlerinin veya kanaat önderlerinin doğduğu, yaşadığı, fikirlerini yaydığı, öldüğü yerleri merak etme ve görme isteği olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu insanlar, dini açıdan önem arz eden yerleri ziyaret etmeyi bir görev olarak saymaktadırlar. İnanç turizmine kitleler halinde katılan insanların görmek istedikleri mekânların başında da cami, türbe, makam, kilise, sinagog, tapınak gibi yerler gelmektedir. Bu turizm çeşidine katılan insanların ruhsal yönden bir rahatlama yaşadıkları ve manevi yönden huzura kavuştukları da söylenebilir.

Böylesine geniş anlamlı bir olgu olan dini her bilim dalının farklı şekillerde tanımlanması da gayet normaldir. Dinin farklı tanımları olsa da hemen hemen tüm tanımların ortak noktası; dinin doğaüstü bir nitelik taşıdığı, mukaddes ve dogmatik olduğu, her dinin kendine ait bir inanç sistemi oluşturduğu ve gönülden bağlanmayı yani teslimiyeti gerektirdiğidir. Aslında din ya da diğer bir deyişle inanç denilen olgunun tepe noktası inanan için tek bir inanılanı ifade ettiğidir. Bu nedenle inanç kavramı tüm insanlar için aynı olup belki de değişen tek şey yapılan ibadetin farklı olması yani inananla inanılan arasında kurulan bağın, ritüellerin şeklidir.

Aslında insanlığın başlangıcından bu yana dini amaçlarla seyahatler yapılmakta ancak adına din/inanç turizmi denilmemekteydi. Bu olgunun bir turizm çeşidi olduğu geç fark edilse de öneminin her geçen gün arttığı söylenebilir.

Ankara: Detay Yayıncılık tarafından 2007 yılının Haziran ayında Türkçe olarak birinci baskısı yapılan *Gelenekten Evrensele Anadolu'da İnanç Turizmi* başlıklı kitabın yazarı Zekeriya Bingöl'dür. Bingöl, kitabın yazıldığı 2007 yılında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nin turizm bölümlerinde mesleki yabancı dil derslerini veren bir öğretim görevlisi olarak görev yapmakta iken 2019 yılının Temmuz ayı itibari ile Kültür ve Turizm Bakanlığı, Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürü olarak atanmıştır. Toplam 588 sayfa olan kitabın konusunu Anadolu'da bulunan iller ve bu illerde bulunan inanç merkezleri oluşturmaktadır. Kitapta, inanç merkezinin coğrafi olarak yeri, yapım yılı, kim tarafından yaptırıldığı, yapım özellikleri, hangi dönemden kaldığı, kullanılan süslemeler, bazen de yapının hikâyesine yer verilmiş yani mekân sadece somut (maddi) bir kültürel değer olarak ele alınmış, mekânın somut olmayan (manevi) kültürel değerinden bahsedilmemiştir. Kültürün maddi unsurları dışında yer alan

kısımlarını görmeye ve değerlendirmeye özellikle insan ile mekânın ilişkisi büyük önem taşır. Bu nedenle somut kültürel değerlerimiz, o değerlerin etrafında oluşan somut olmayan kültürel değerlerimiz (sözlü gelenekler ve anlatımlar; gösteri sanatları; toplumsal uygulamalar; ritüeller ve şölenler; doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ve el sanatları geleneği) ile bir arada ele alınırsa mekânın kıymeti ve insanların bu mekâna yüklemiş oldukları anlam daha iyi anlaşılacaktır. Kitabın bir sonraki baskısında bu hususun da dikkate alınmasının kitaba ayrı bir değer katacağı düşünülmektedir.

Kitap *Sunuş* kısmı ile başlamaktadır. Kitapta birincisi yazara ait olmak üzere dört adet *Sunuş* yazısı bulunmaktadır. Yazar kendi *Sunuş* yazısında inanç turizmine kısa bir tanımlama getirmiş, Anadolu'nun inanç merkezleri anlamında önemli bir yere sahip olduğuna vurgu yapmış, inanç turizmi ile ilgili bazı sayısal veriler vermiştir. Ayrıca yazar, eserini yöntem olarak nasıl yazdığına kısaca değinmiş ve son olarak kitapta emeği geçenlere teşekkür etmiştir. Bingöl, *Sunuş* kısmında gerek ilkçağ uygarlıklarının Anadolu'da gelişmesi, gerekse Hristiyanlığın ilk dönemlerinde havarilerin; Orta Çağ'da ise Musevilerin buldukları ülkelerde karşılaştıkları ağır baskı ve yok etme politikaları sonucu, bu topraklara sığınmış olmaları Türklerin kendi dini olan İslamiyet'e ait eserlerin yanı sıra çok sayıda sinagog ve kilisenin Anadolu'da yer almasına neden olmuştur demek ve ulusumuzun İslami anlayışı paralelinde derin saygı ve hoşgörü çerçevesi içerisinde günümüze kadar ulaşan bu eserlerin Türkiye'yi diğer bazı ülkelere daha avantajlı durumuna getirmekte olduğundan bahsetmektedir. Bingöl, kitabının içeriğini şu sözlerle özetlemiştir: "İnanç Turizmi alanında ülkemizde son yıllarda dikkate değer gelişmeler bulunmasına karşın, daha kapsamlı ve zengin içerikli çalışmalara gerek duyulmaktadır. Bu konuda araştırma yapanlara ışık tutması amacıyla kaleme aldığım bu kitap, uzun bir çalışma sonucu ortaya çıkmıştır. Bu eserde, Türkiye coğrafyası üzerinde nirengi noktası sayılabilecek önemli yerler; bölgeler halinde ele alınmıştır. Sırasıyla Marmara, Ege, Akdeniz, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerimiz incelenirken içerik bakımından mümkün olduğunca anlaşılır bir anlatım tarzı kullanılmaya çalışılmıştır." (s.iii-iv)

Kitaptaki diğer *Sunuş* yazıları sırasıyla, Muğla Üniversitesi Kurucu Rektörü Prof. Dr. Ethem Ruhi Fırlı, The University of Central Florida'da görev yapan Doç. Dr. Fevzi Okumuş, Romancı-Eğitimci Mehmet Nuri Eminler tarafından kaleme alınmıştır. Yazarlar bu bölümde kitabın yazarı ve kitap ile ilgili görüşlerini dile getirmişlerdir.

Kitapta *Sunuş* yazılarından sonra gelen kısım *İçindekiler*'dir. Bingöl kitabın içeriğini hazırlarken ülkemizi öncelikle sırasıyla *Marmara, Ege, Akdeniz, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, Karadeniz* ve *İç Anadolu* olmak üzere yedi bölgeye ayırmış ve sıralamayı neden bu şekilde yaptığı hakkında (Örneğin; neden alfabetik bir sıra takip edilmediği veya çalışmaya neden Marmara Bölgesi'nden başladığı gibi) bir bilgi vermemiştir. Yazar ardından bölgeleri de illere ayırmıştır ancak ülkemizde 2019 yılı sonu itibarıyla halen 81 il olmasına rağmen *İçindekiler* kısmında toplam 74 ile yer verilmiştir. Kitapta, yer verilmeyen 7 il (Yalova, Uşak, Burdur, Kilis, Bingöl, Ardahan ve Iğdır) ise neden yer verilmediği ile ilgili herhangi bir açıklamaya da rastlanmamıştır. Ayrıca Çankırı ili bir İç Anadolu Bölgesi ili olmasına rağmen Karadeniz Bölgesinin illeri arasında bulunmaktadır. Diğer iller, buldukları bölgelerin altına alfabetik olarak sıralanmışlardır. Ayrıca her bir bölgenin son başlığı o bölgedeki "İnanç Turizmine Yönelik Anma Törenleri ve Festivaller"e ayrılmıştır. *İçindekiler* kısmında dikkati çeken bir diğer nokta ise ana başlık ve alt başlıklarda hiçbir numaralandırma sisteminin kullanılmamış olmasıdır. İşin aslı, *İçindekiler* kısmında numaralandırma sistemi olmasa da kitap içerik anlamında son derece anlaşılırdır. Kitabın bir sonraki basımında şu ana kadar bahsedilen hata veya eksikliklerin düzeltileceği düşünülmektedir.

Kitap *Giriş* kısmıyla devam etmektedir. Bu kısmın yazımında kitabın geneline nazaran ağırlıklı olarak Arapça kelimelerin (*fitrat, garip, nebi, mümbit, evliya, aziz, mabet, salik, mefhum* gibi) kullanıldığı görülmektedir. *Giriş* kısmında yer verilen bilgiler aşağıda özetlenmiştir: (s.1-3)

Yazara göre Anadolu, türlü medeniyet ve kültürlerin yol çatı vazifesini üstlenmiş bir mekândır. Öyle ki yan yana durduğu halde asırları aşarak günümüze kadar ulaşmış inanç sistemlerinin varlığı bunu bize ispat etmektedir. Böyle bir coğrafyada yaşamak, her bakımdan avantajlı olmalıdır. İlk insanın varlığından beri medeniyetlere beşiklik yapmış olan ülkemiz, pek çok kavmin göçüp konduğu bir geçit-ülke özelliğini de taşımakta olup, kültür alışverişinin en fazla yapıldığı yerlerden biri olmuştur. İnsan, yaratılışı gereği her zaman inanma ihtiyacı olan bir varlıktır. İnsanoğlunun inandığı şey kimi zaman bir müşdidin sözleri olmuş, kimi zaman da bir sembolle oyalanıp durmuştur. Pek çok nebi ve peygambere beşiklik yapmış Ortadoğu'nun Mezopotamya gibi bir ayağının içlerine kadar indiği Anadolu toprakları, bu bakımdan da verimli bir zemin olmuş, sayısı epey kabarık evliya ve azizin yanı sıra pek çok peygamberin de uğrak yeri olarak tarihte yerini almıştır. Bir yarımada olan Anadolu, tarih öncesi devirlerden beri var olan bir yerdir. Bu bölgeden sayısız medeniyetler gelip geçmiş, arkalarında sayısız eser ve iz bırakmışlardır. Semavi olmayan veya semavi iken sonradan form değiştiren dinlerin hâkim olduğu zamanlarda da Anadolu büyük rol oynamış, bu dinlerin mensupları için mabet ve ibadethaneler inşa edilmiştir. Daha sonra tek tanrılı dinler ortaya çıktığında Anadolu bu özelliğini kaybetmemiş ve bütün dinlerden kalan dini mekânların içinde yer aldığı bir merkez olmuştur. İşte bu nedenle Anadolu, inanç turizminin belli başlı merkezlerinden biri olmaya layıktır. Anadolu'daki inanç turizmiyle alakalı eserlere topluca bakıldığında İslamiyet'le alakalı eserlerin büyük çoğunluğunun Marmara ve Orta Anadolu'ya odaklanmış olduğu görülecektir. Karadeniz, Akdeniz ve Ege'de iz bırakan din Hıristiyanlıktır. Yazarın kanaatine göre, İslamiyet açısından en dikkate değer eserler "Abdal-ı Rum" denen evliya türbeleridir. Bu tabir, Anadolu'daki bütün eren ve alperenleri kapsayarak, onları daha farklı bir özellikte taçlandırmıştır. Yazar *Giriş* kısmını bu sözlerle sonlandırmıştır. Aslında kitapların *Giriş* kısmında yer verilmesi gereken temel bilgiler konuya giriş, konunun önemi ve amacı, kitabın bölümleri, kitabın sınırlılıkları, kitabı hazırlama yöntemi, kitabın işleyişi gibi bilgiler olup bu kitapta bu bilgilere yer verilmemiştir.

Yazar, kitabına bölgeler ve bölgelerdeki iller ile bazı ilçelerinde bulunan önemli inanç turizmi merkezlerini anlatarak başlamıştır. Kitapta her bir bölüm için izlenen sıra şu şekildedir: Öncelikle bölgenin adı başlık olarak verilip, başlığın altında bölgenin haritası yer almaktadır. İllerin hepsi haritada coğrafi yerlerine göre konumlandırılmıştır. Haritanın hemen altında bölge ile ilgili kısa bir bilgi de yer almaktadır. Kitapta yer yer inanç merkezlerinin fotoğraflarına da yer verilmiştir. Bu da kitabı görsel açıdan daha zengin hale getirmiştir. Ancak bölgeler bazında inanç merkezlerinin nereler olduğuna geçilmeden önce kitabın ilk/bir bölümünde *İnanç Turizmi*'nin etraflıca ele alınmasının kitabın daha iyi anlaşılması için gerekli olduğu düşünülmekte olup bunun kitapta büyük bir eksiklik olduğunu vurgulamakta yarar görülmektedir.

Kitap, Marmara Bölgesi ile başlamıştır. Marmara Bölgesi'nin bir haritası ve bölge hakkında verilen kısa bilginin ardından iller inanç turizmi açısından alfabetik sıraya göre anlatılmaya başlanmıştır. Önce il ile ilgili kısa bir tanıtım, sonra il merkezlerinde yer alan inanç merkezleri, son olarak da bazı ilçelerdeki merkezler hakkında bilgiler verilmiştir. Marmara Bölgesi anlatılırken bölge illerinden birisi olmasına rağmen Yalova iline yer verilmemiş, yer verilmeme nedenine dair bir açıklama da yapılmamıştır. Marmara Bölgesinden sonra sırasıyla Ege, Akdeniz, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, Karadeniz ve İç Anadolu Bölgeleri inanç turizmi açısından ayrıntılı olarak incelenmiştir. İnanç merkezleri verilen illerin ilçelerinde de dini açıdan

önem arz eden yerlerin varlığı muhakkaktır ve bu kitapta da ilçelerde bulunan dini merkezlere yer verilmiştir ancak coğrafi sınırları içinde tarihi eser olsa bile her ilçeye yer verilmediği görülmektedir. Bunun nedeninin ne olduğu kitapta ifade edilmemiştir.

Kitapta 8 sayfa (s.531-538) *Sözlük*'e ayrılmıştır. Sözlükte, kitabın içerisinde geçen ve anlamı tam olarak bilinmeyen terimlerin açıklamalarına alfabetik olarak yer verilmiştir. Sözlükte daha çok mimari, mitolojik ve arkeolojik tanımlamalara yer verildiği görülmektedir. Bu kitaba ayrıcalık katan bir özellik olmuştur.

Kitaba ayrıcalık katan başka bir kısım da *İndeks* kısmıdır. Bu kısımda kitapta yer alan inanç merkezlerinin isimleri alfabetik olarak 42 sayfa (s.545-588) boyunca yer almıştır. Bu kısmın okuyucuya aradığı yeri bulması için büyük bir kolaylık sağlayacağı kesindir.

Toplam 5,5 sayfadan oluşan *Kaynakça* (s.539-544) kısmındaki kaynaklar; 1-Kitaplar, 2-İl Envanterleri ve 3-Ansiklopedi ve Dergiler şeklinde ayrılmıştır. Kaynakça'da internet kaynağına yer verilmemiştir. Toplam 108 eserden yararlanılan Kaynakça'da yabancı eser yok denecek kadar az sayıda olup konu ile ilgili makalelerden ve bildirilerden de yararlanılmamıştır.

Gelenekten Evrensele Anadolu'da İnanç Turizmi kitabı anlaşılır ve sade bir dille yazıldığı için bu konuya ilgi duyan her yaşta okuyucu tarafından rahatlıkla okunup anlaşılabilir. Ayrıca kitap, konu üzerinde çalışan akademisyenler, araştırmacılar, öğrenciler, tarihçiler, coğrafyacılar ve turizmcilerin de ilgisini çekebilir. İkinci bir baskısı yapıldığında titizlikle gözden geçirilmesinin uygun olacağı düşünülen kitap, yeni haliyle üniversitelerin ilgili bölümlerinde ders kitabı olarak da okutulabilir.